

Νομική κατάθεση ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων*

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΣΤΡΑΚΑΝΤΟΥΝΑ

I. Εισαγωγή

Η κατάθεση των δημοσιεύσεων αφορά ένα εν λειτουργία σύστημα, σύμφωνα με το οποίο οι εκδότες ή οι δημιουργοί καταθέτουν ένα ή περισσότερα αντίγραφα κάθε δημοσίευσής τους, σε συγκεκριμένους χώρους κατάθεσης, με στόχο τη διατήρηση της γραπτής και προφορικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η κατάθεση υποστηρίζεται σε κάθε χώρα από διαφορετικές πρακτικές και είναι είτε επιβεβλημένη από το νόμο¹ (υποχρεωτική, σύμφωνα με το νόμο κατάθεση) είτε βασίζεται σε εθελοντικές συμφωνίες (εθελοντική κατάθεση). Στους χώρους κατάθεσης συγκαταλέγονται κυρίως εθνικές βιβλιοθήκες, αλλά και κοινοβουλευτικές, ακαδημαϊκές, δημόσιες, κοινοτικές βιβλιοθήκες καθώς επίσης και δημόσια αρχεία.

Η νομική κατάθεση είναι μια διάταξη που υποχρεώνει τους εκδότες να καταθέτουν αντίγραφα των δημοσιεύσεών τους στις βιβλιοθήκες της χώρας δημοσίευσης. Η αρχή της νομικής κατάθεσης καθιερώνεται στη διεθνή σύμβαση και στην εθνική νομοθεσία πολλών χωρών, και στοχεύει να εξασφαλίσει τη διατήρηση και την πρόσβαση του δημοσιευμένου πολιτιστικού υλικού κάθε έθνους.² Μέσω του θεσμού της νομικής κατάθεσης συλλέγεται ως επί το πλείστον έντυπο υλικό, αλλά τα τελευταία χρόνια και μία μεγάλη ποικιλία ψηφιακού υλικού (off-line και on-line).

Η έννοια και η πρακτική της νομικής κατάθεσης βρίσκεται υπό απειλή στο σύγχρονο περιβάλλον. Οι ρυθμοί παραγωγής και δημοσίευσης των ηλεκτρονικών εγγράφων αυξάνονται με ταχύτατους ρυθμούς και νέοι τύποι και μορφές υλικού προστίθενται στον πολιτιστικό πλούτο των εθνών. Η έλλειψη σαφούς νομοθετικού πλαισίου κατάθεσης στις περισσότερες χώρες δημιουργεί προβλήματα στις βιβλιοθήκες οι οποίες δεν μπορούν να περιμένουν τις αλλαγές στις νομοθεσίες για να αρχίσουν να συγκεντρώνουν τις νέες μορφές δημοσιεύσεων. Για το λόγο αυτό δημιουργούνται εθελοντικά σχήματα συνεργασιών, μεταξύ εκδοτών και βιβλιοθηκών, και προωθείται η υιοθέτηση κοινών κωδίκων πρακτικής συμπεριφοράς.

Από την κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων προκύπτουν νομικά, οικονομικά, τεχνικά και διοικητικά / οργανωτικά ζητήματα που αφορούν όλα τα στάδια της διαδικασίας νομικής κατάθεσης και έχουν σχέση με τον προσδιορισμό, την επιλογή, την απόκτηση, την επεξεργασία, την αποθήκευση, τη διατήρηση και την πρόσβαση των δημοσιεύσεων.

Από την ερευνητική διαδικασία, για την ολοκλήρωση της παρούσης εργασίας, έγινε αμέσως αντιληπτό, ότι υπάρχει μεγάλη κινητικότητα και ευαισθησία για τη στήριξη και επέκταση του θεσμού της νομικής κατάθεσης. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από πρωτοβουλίες εθνικών βιβλιοθηκών, πιλοτικά έργα και αναπτυξιακές προσπάθειες που γίνονται παγκοσμίως. Οδηγοί για τη συγγραφή του

* Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος σχετικής εργασίας που εκπονήθηκε, στο πλαίσιο του μαθήματος «Ηλεκτρονική δημοσίευση» του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στον τομέα της Επιστήμης της Πληροφορίας του Τμήματος Αρχαιονομίας και Βιβλιοθηκονομίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

¹ Στην αγγλική και γαλλική βιβλιογραφία ο όρος συναντάται ως legal deposit και dépôt legal αντίστοιχα. Για τους σκοπούς του παρόντος κειμένου εφ' εξής θα χρησιμοποιείται ο όρος νομική κατάθεση.

² PADI. National Library of Australia. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.nla.gov.au/padi/topics/67.html>)

παρόντος κειμένου, αποτέλεσαν δύο πολύ σημαντικά κείμενα, για τη νομική κατάθεση, που φιλοξενούνται στους ιστοτόπους της International Federation of Library Association (IFLA)³ και της Unesco⁴.

Η ανάπτυξη του θέματος περιλαμβάνει μία σύντομη ιστορική αναφορά του θεσμού της κατάθεσης, προσεγγίζονται τεχνικά και νομικά ζητήματα, γίνεται μία επισκόπηση του ισχύοντος καθεστώτος κατάθεσης και συλλογής ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων διαφόρων χωρών και τέλος παρουσιάζονται ορισμένες σημαντικές προσπάθειες υποδομής για την υποστήριξη της νομικής κατάθεσης, σε ευρωπαϊκό κυρίως επίπεδο.

II. Σύντομο ιστορικό του θεσμού της νομικής κατάθεσης στην Ευρώπη

Βασικός στόχος του θεσμού της νομικής κατάθεσης αποτελούσε πάντα η υποστήριξη της συγκρότησης, ανάπτυξης και διατήρησης εθνικών συλλογών δημοσιευμένου υλικού. Το θεμέλιο του θεσμού τοποθετείται στη Γαλλία το 1537, όταν ο βασιλιάς της Francois ο πρώτος, εξέδωσε βασιλικό διάταγμα σύμφωνα με το οποίο απαγορευόταν η πώληση οποιουδήποτε βιβλίου χωρίς την προηγούμενη κατάθεση ενός αντιγράφου στη βιβλιοθήκη του κάστρου του. Με τον τρόπο αυτό, ήθελε να εξασφαλίσει τη συγκέντρωση της τρέχουσας και μελλοντικής παραγωγής όλων των δημοσιευμένων βιβλίων που είχαν αξία. Παρά τον επίσημο και βασιλικό χαρακτήρα του, το διάταγμα δεν έγινε σεβαστό, αποτέλεσε όμως την αρχή για την καθιέρωση της νομικής κατάθεσης και σε άλλες χώρες. Πολύ αργότερα, κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης, η νομική κατάθεση καταργείται για να επανέλθει το 1793 ως τυπική προϋπόθεση για τη θεμελίωση προστασίας δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

Μεταξύ των χωρών που αιώνες πριν έθεσαν σε ισχύ σύστημα νομικής κατάθεσης συγκαταλέγονται η Σουηδία (1661), η Δανία (1697) η Φινλανδία (1702). Στο Βέλγιο ο θεσμός της νομικής κατάθεσης ισχύει από το 1594. Πολύ αργότερα, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Βέρνης, της πρώτης διεθνούς συνθήκης για τα πνευματικά δικαιώματα, το σύστημα του Βελγίου καταργήθηκε και επανήλθε ως θεσμός το 1966.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, ένας μηχανισμός υποστήριξης της νομικής κατάθεσης, θεσπίστηκε το 1610, όταν ο Sir Thomas Bodley, υπέγραψε ειδική συμφωνία με την Ένωση Χαρτοπωλών, σύμφωνα με την οποία η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης θα λάμβανε ελεύθερα τα αντίγραφα όλων των νέων εκδόσεων. Το 1662, η συμφωνία επικυρώθηκε με νόμο (Press Licensing Act) και η κατάθεση έγινε νομική υποχρέωση, δίνοντας το δικαίωμα στη Βασιλική Βιβλιοθήκη να λαμβάνει ένα αντίγραφο όλων των νέων δημοσιεύσεων⁵. Με την Copyright Act 1911, του Ηνωμένου Βασιλείου οι εκδότες έχουν νομική υποχρέωση να στέλνουν ένα αντίγραφο κάθε δημοσίευσης τους, στη Βρετανική Βιβλιοθήκη (British Library) και σε πέντε ακόμα οριζόμενες βιβλιοθήκες κατάθεσης.

³ J. Lariviere, Guidelines for legal deposit legislation, Paris 2000 Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm>).[1]

⁴ The legal deposit of electronic publication prepared by a Working Group of the *Conference of Directors of National Libraries* (CDNL) Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.unesco.org/webworld/memory/legaldep.htm#Introduction>). [2]

⁵ J. Byford, Publishers and legal deposit libraries co-operation in the United Kingdom since 1610: effective or not. 68th, IFLA Council and General Conference August 18-24, 2002. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/126-140e.pdf>).

Η ιδέα της νομικής κατάθεσης σιγά - σιγά επεκτάθηκε και σε άλλες χώρες, καθώς αυτοκρατορικά και βασιλικά και άλλα διατάγματα επέβαλλαν την κατάθεση αντιγράφων όλων των δημοσιευμένων βιβλίων.

Παρά τον αρχικό στόχο της νομικής κατάθεσης για βελτίωση, ανάπτυξη και συντήρηση μιας «βασιλικής» ή «εθνικής» συλλογής, δεν έλειψαν οι περιπτώσεις που λειτούργησε όχι μόνο ως νομική προϋπόθεση για τη λήψη εμπορικών προνομίων αλλά και ως μέσω ελέγχου και λογοκρισίας. Η καθολική εκκλησία επέβαλλε ένα είδος νομικής κατάθεσης, πριν την έκδοση του υλικού, στην προσπάθειά της να ελέγχει εάν τηρούνται οι θρησκευτικές αρχές. Επίσης ο Ναπολέων το 1810 τροποποίησε το γαλλικό νόμο ώστε αντίγραφα των έργων να στέλνονται υποχρεωτικά στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, εξασφαλίζοντας έτσι ότι η επιτήρηση του τύπου θα ήταν ευκολότερη.[1]

Τον 18ο αιώνα, η νομική κατάθεση απέκτησε στενή σχέση με τα πνευματικά δικαιώματα, καθώς αποτελούσε τυπική διαδικασία για την κατοχύρωση νομικής προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων. Η αρχή έγινε στη Μεγάλη Βρετανία, με τη νομοθεσία πνευματικής ιδιοκτησίας (Great Britain Copyright Act / 1709). Ο νόμος αυτός εκτός των άλλων έθεσε και τα θεμέλια προστασίας των δημιουργών από την πειρατεία.

Στην Ελλάδα με την ψήφιση του Ν. ΣΜΗ/1867, ο οποίος τροποποιήθηκε με το Ν. ΓΧΛΖ#/1910⁶, γίνεται υποχρεωτική η κατάθεση κάθε έργου, στην Εθνική Βιβλιοθήκη (δύο αντίτυπα), στη Βιβλιοθήκη της Βουλής (ένα αντίτυπο) και στην τυχόν υπάρχουσα δημοσία, ιδιωτική ή κοινοτική βιβλιοθήκη (ένα αντίτυπο). Στο άρθρο 2 του νόμου αυτού, ορίζεται και η κατάθεση στην Εθνική Βιβλιοθήκη των χειρογράφων, ως προϋπόθεση κατοχύρωσης δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Παρά το γεγονός ότι η Συνθήκη της Βέρνης (1886)⁷, την οποία οι περισσότερες χώρες επικύρωσαν, δήλωνε σαφώς ότι η άσκηση του δικαιώματος προστασίας των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων δεν υπόκειται σε οποιαδήποτε τυπική διαδικασία υποβολής υλικού, η διάταξη αυτή άργησε πολύ να καταργηθεί. Χρησιμοποιήθηκε όμως από τις βιβλιοθήκες κατάθεσης ως μέσο για τη συγκέντρωση όσο το δυνατό περισσότερου υλικού.

Με την πάροδο του χρόνου και τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις δημιουργήθηκαν νέες μορφές και τύποι εκδόσεων επιβάλλοντας την τροποποίηση και αναπροσαρμογή των συστημάτων νομικής κατάθεσης. Στα νομοθετικά κείμενα νομικής κατάθεσης προστέθηκαν νέοι τύποι εγγράφων, ο αριθμός των απαιτούμενων αντιγράφων τροποποιήθηκε και η ευθύνη για τη συλλογή μετατοπίστηκε και σε άλλα ιδρύματα. Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, η νομική κατάθεση πρόσθεσε νέους στόχους, μεταξύ των οποίων η σύνταξη εθνικών βιβλιογραφιών και η διαθεσιμότητα της συλλογής του δημοσιευμένου υλικού για ερευνητικούς σκοπούς.[1]

III. Ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις

Τα τελευταία σαράντα χρόνια επισημαίνονται ταχύτερες αλλαγές στον τομέα της επικοινωνίας, ένεκα της εμφάνισης των ηλεκτρονικών μέσων αναπαράστασης και

⁶ Ν. ΓΧΛΖ# του 1910 (υπ. Αριθ. 3637) (ΦΕΚ 106Α) «Περί τροποποίησης διατάξεων τινών του Ν. ΣΜΗ# 'περί Εθνικής Βιβλιοθήκης και εφαρμογής αυτού εις την Βιβλιοθήκην της Βουλής και λοιπής δημοσίας ή ιδιωτικής βιβλιοθήκας'», Θέμις 1910.

⁷ Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης 1886, για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων. Στηρίζεται στην αρχή της εξομοίωσης (εθνικής μεταχείρισης) των ξένων δημιουργών ή των έργων που προστατεύονται από τη σύμβαση προς τους υπηκόους της χώρας όπου ζητείται η προστασία. Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 100/1975 (ΦΕΚ Α# 162).

μεταφοράς της πληροφορίας. Οι αριθμοί, τα κείμενα, οι ήχοι και οι εικόνες είναι δυνατόν να αναπαρασταθούν σε ηλεκτρονική μορφή. Οι ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις όλο και πληθαίνουν, αποθηκεύονται στους υπολογιστές και μπορούν να γίνουν προσιτές είτε μέσω της οθόνης ενός υπολογιστή είτε με τη μορφή έντυπης έκδοσης. Στις ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις περιλαμβάνονται: ηλεκτρονικές εκδόσεις βιβλίων-περιοδικών – φυλλαδίων αντίστοιχες των έντυπων εκδόσεων, διαλογικές βάσεις δεδομένων με εικόνες ή κείμενο, διαλογικά πολυμέσα, λογισμικό και έμπειρα συστήματα, νέες μορφές δημοσιεύσεων (πίνακες, κατάλογοι συζήτησης), ηλεκτρονικές προδημοσιεύσεις (pre-prints), δημοσιεύσεις στο web κ.λπ. [2]

Η μορφή των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων μπορεί να είναι ηλεκτρονική και παράλληλα έντυπη ή μόνο ηλεκτρονική. Υπάρχουν ακόμα και οι αναδρομικές δημοσιεύσεις (μετατροπή αρχείου του παρελθόντος σε ηλεκτρονική μορφή και παραγωγή νέων εργασιών για καλύτερη πρόσβαση και διατήρηση του περιεχομένου). Η διακίνηση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων γίνεται είτε με φυσικό τρόπο, ως μεμονωμένα φυσικά τεκμήρια σε δισκέτα, CD-ROM ή άλλα off-line μέσα, είτε μέσω συστημάτων άμεσης πρόσβασης, χρησιμοποιώντας το διαδίκτυο ή τεχνολογίες WAP.

1. Τεχνικά – Οργανωτικά ζητήματα

α. Συγκρότηση συλλογής

Το υλικό που συλλέγεται μέσω της νομικής κατάθεσης αφορά οποιοδήποτε υλικό εκδίδεται και τίθεται στη διάθεση του κοινού, εκτός αν για κάποιους λόγους θεωρείται απαγορευμένο. Αφορά κυρίως βιβλία, είτε έντυπα είτε σε ηλεκτρονική μορφή (on-line και off-line), που συνοδεύονται και από τα μεταδεδομένα τους, μουσικό υλικό, σειρές, τεύχη περιοδικών εκδόσεων, ανάτυπα, αφίσες, broadsides, μετακάρτες και άλλο εικονογραφικό υλικό, κυβερνητικές δημοσιεύσεις, χάρτες, μικροφόρμες, οπτικοακουστικό υλικό, on-line και off-line ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις και δυναμικές on-line ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις.[2]

Σε αντίθεση με το περιβάλλον της αναλογικής (έντυπης) δημοσίευσης, όπου ο αρμόδιος για την κατάθεση είναι διακριτός, στο on-line περιβάλλον όπου η διαδικασία δημοσίευσης αλλάζει και οι οντότητες που εμπλέκονται είναι πολλές και διαφορετικές, ανακύπτει θέμα ως προς την οντότητα που οφείλει να καταθέσει το υλικό. Καμία μοναδική οντότητα δεν έχει το γενικό έλεγχο της διαδικασίας και όσον αφορά τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, η οντότητα που κατέχει τα δικαιώματα για τα δεδομένα μπορεί να είναι διαφορετική από την οντότητα που τα φιλοξενεί.⁸

Παρά το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή το ποσοστό των ηλεκτρονικών εκδόσεων είναι μικρότερο, συγκριτικά με τον όγκο του αναλογικού υλικού, όλα δείχνουν ότι το ποσοστό της δημοσιευμένης σε ηλεκτρονική μορφή παραγωγής θα αυξηθεί μελλοντικά. Η συλλογή των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων για σκοπούς νομικής κατάθεσης απαιτεί υποδομή και τεχνογνωσία από την πλευρά των χώρων κατάθεσης. Οι χώροι κατάθεσης θα πρέπει να αποδεχτούν ότι δεν θα είναι ποτέ σε θέση να συλλέξουν όλες τις ψηφιακές δημοσιεύσεις, λόγω του πλήθους των δημοσιεύσεων, και των πολλών εμπλεκόμενων στη διαδικασία έκδοσης. Η επιλογή

⁸ *Adr. Muir*, Legal deposit of digital publications. International Conference on Digital Libraries Proceedings of the first ACM/IEEE-CS joint conference on Digital libraries. Roanoke, Virginia, United States Pages: 2001, p. 165-173. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://portal.acm.org/citation.cfm?doid=379437.379475>). [3]

του υλικού θα πρέπει να περιλαμβάνει ποιοτικές κρίσεις και να συλλέγεται μόνο το υλικό που κρίνεται ότι θα έχει ιδιαίτερη ερευνητική αξία για το μέλλον.

Νομική κατάθεση των έντυπων δημοσιεύσεων καθώς και των off line, προϋποθέτει ότι οι οντότητες που έχουν την ευθύνη (εκδότες, δημιουργοί), καταθέτουν τα φυσικά αντικείμενα. Στο ψηφιακό περιβάλλον, λόγω των πολλών και διαφορετικών εμπλεκόμενων στη διαδικασία δημοσίευσης η κατάσταση είναι πιο σύνθετη. Για την συλλογή του on-line υλικού υπάρχουν τρεις κύριες επιλογές:

- οι εκδότες μεταφέρουν το υλικό σε ένα φυσικό μέσο και στη συνέχεια το καταθέτουν
- οι εκδότες «προωθούν» το υλικό μέσω δικτύων ,
- οι βιβλιοθήκες συλλέγουν οι ίδιες το υλικό, από συγκεκριμένους δικτυακούς τόπους.

Ως προς τις πολιτικές που ακολουθούνται για τη συλλογή των δημοσιευμένων ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις, οι οποίες αντιστοιχούν είτε σε ολική είτε σε επιλεκτική συλλογή. Η ολική προσέγγιση δεν μπορεί να είναι εφικτή για όλες τις χώρες, παρά μόνον για όσες έχουν σχετικά μικρή εκδοτική παραγωγή και καλή υποδομή για την υποστήριξη των διαδικασιών.

Η συλλογή ορισμένων τύπων ψηφιακών εκδόσεων όπως οι αποκαλούμενες «δυναμικές ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις» συμπεριλαμβανομένων των βάσεων δεδομένων, παρουσιάζει πολλά προβλήματα. Δυναμική δημοσίευση είναι αυτή που ενημερώνεται σε μόνιμη βάση (εβδομαδιαία, καθημερινά ή και μερικές φορές ανά μία ώρα) ή ακόμα και σε πραγματικό χρόνο. Υπάρχει η άποψη, ότι οι βιβλιοθήκες κατάθεσης, δεν πρέπει να συγκεντρώνουν αυτού του είδους τις δημοσιεύσεις, επειδή η συνεχής ενημέρωσή τους υποδηλώνει ότι δεν προορίζονται για μόνιμη κατάθεση και διατήρηση.[1] Οι επικριτές αυτής της άποψης υποστηρίζουν, ότι είναι ευθύνη μιας εθνικής βιβλιοθήκης κατάθεσης να συλλέγει, να διατηρεί και να διαθέτει όλη την πολιτιστική και διανοητική κληρονομιά μιας χώρας, ανεξάρτητα από το πως αυτή εκφράζεται. Για τις δυναμικές, συνεχώς μεταβαλλόμενες πληροφορίες, μπορεί να είναι ακατάλληλη μια ενιαία κατάθεση. Σε τέτοιες περιπτώσεις ίσως είναι σκόπιμο οι δημιουργοί να αναλαμβάνουν την ευθύνη ενημέρωσης, κατά τακτά χρονικά διαστήματα. Λύση για την περίπτωση αυτή θα μπορούσε να είναι η συλλογή ή κατάθεση δειγμάτων ή στιγμιότυπων. Ίδια προβληματική δημιουργείται και για τα υπερ-συνδεδεμένα (hyperlinked) τεκμήρια, δεδομένου ότι τα όρια τους δεν είναι σαφή και τίθενται ερωτήματα ως προς το ποιο είναι το κατάλληλο επίπεδο αρχειοθέτησης. Μία ιστοσελίδα ή ένα ολόκληρος ιστότοπος, ως ένα μεγάλο έγγραφο; Ποιες συνδεδεμένες πηγές θα συλλεχθούν;

Τα τελευταία χρόνια πολλές εθνικές βιβλιοθήκες έχουν ξεκινήσει διαδικασίες αρχειοθέτησης του ιστού (web archiving), συλλέγοντας τους ιστοτόπους που αφορούν το έθνος τους ακόμα και εάν αυτό δεν επιβάλλεται από το σύστημα νομικής κατάθεσης της χώρας τους. Με τη χρήση λογισμικών harvesting και τεχνολογιών crawler προβαίνουν σε αυτόματη συγκομιδή (automatic harvesting) ακολουθώντας προσεγγίσεις εκτενούς ή επιλεκτικής συλλογής ιστοτόπων. Όμως τα υπάρχοντα εργαλεία harvesting, δεν ικανοποιούν εξ ολοκλήρου τις ανάγκες των χώρων καταθέσεων και οι πληροφορίες είναι προβληματικές. Επίσης οι νομικές και διοικητικές διαδικασίες είναι σύνθετες, και το κόστος τεράστιο.[3]

Κάθε βιβλιοθήκη επιλέγει διαφορετική προσέγγιση για τη συλλογή του υλικού νομικής κατάθεσης. Επίσης οι νομοθεσίες για τη νομική κατάθεση είναι επιλεκτικές στην κάλυψη της μορφής και των τύπων υλικού. Δεδομένων των συνεχών

τεχνολογικών αλλαγών, δεν είναι δυνατό να οριστεί ένας συγκεκριμένος τρόπος συλλογής. Η αξιοποίηση της πολύτιμης εμπειρίας άλλων χώρων κατάθεσης και η συνεργασία με τους εκδότες είναι πολύτιμη.

Διεθνώς, όπου η νομοθεσία νομικής κατάθεσης δεν είναι σε ισχύ, εθελοντικά σχήματα κατάθεσης συζητούνται μεταξύ των εθνικών βιβλιοθηκών και των εκδοτών, ως μέσο συλλογής των ψηφιακών δημοσιεύσεων. Οι σύγχρονες τάσεις δείχνουν ότι σε μερικές περιπτώσεις αυτοί οι εθελοντικοί κώδικες θα γίνουν μόνιμοι, ειδικά όπου οι κυβερνήσεις αποδεικνύονται απρόθυμες στην αλλαγή της νομοθεσίας και η τροποποίηση της ισχύουσας νομοθεσίας δεν είναι στις προτεραιότητες τους.⁹ Όμως η συλλογή και διατήρηση εθνικών συλλογών πρέπει να είναι νομική απαίτηση, δεν μπορεί να βασίζετε μόνο σε εθελοντικές συμφωνίες.

β. Πρόσβαση συλλογής

Μέσω του θεσμού της νομικής κατάθεσης, διαφορετικοί οργανισμοί σε όλο τον κόσμο συλλέγουν, καταγράφουν, οργανώνουν και παρέχουν πρόσβαση στην πολιτιστική και διανοητική κληρονομιά των εθνών. Η νομική κατάθεση στηρίζει και διευκολύνει τη διατήρηση και τη διαθεσιμότητα όσο το δυνατόν περιεκτικότερων εθνικών συλλογών και παρέχει την εγγύηση για ελεύθερη πρόσβαση στο υλικό.

Ενώ παραδοσιακά οι βιβλιοθήκες κατάθεσης παρέχουν πρόσβαση στις συλλογές χωρίς καμία οικονομική απαίτηση από τους κατόχους των πνευματικών δικαιωμάτων, φαίνεται ότι αυτή η κατάσταση δεν θα είναι αποδεκτή στο ψηφιακό περιβάλλον. Στην περίπτωση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων και προκειμένου να προστατευτούν τα εμπορικά και άλλα συμφέροντα των δημιουργών, η εξασφάλιση της πρόσβασης μπορεί να διευθετηθεί με ειδικές συμφωνίες, οι οποίες θα θέτουν όρους εξασφάλισης πρόσβασης για ερευνητικούς σκοπούς.[2] Έχουμε λαμπρά παραδείγματα εθνικών βιβλιοθηκών όπως της Αυστραλίας, του Καναδά, της Φινλανδίας και άλλων, που αποδεικνύουν ότι αυτό μπορεί να επιτευχθεί. Επίσης οι βιβλιοθήκες κατάθεσης θα μπορούσαν να επιτύχουν έναν συμβιβασμό, εάν κατόρθωναν να βρουν επαρκείς τεχνολογικές λύσεις που θα βοηθήσουν τη διαθεσιμότητα του υλικού, για επιτόπια χρήση. Ομοίως, οι χρήστες θα μπορούσαν να έχουν δικαίωμα να μελετήσουν το ηλεκτρονικό υλικό, χωρίς δικαίωμα αντιγραφής.

Είναι σημαντικό να υπάρξει πρόνοια για τα τεχνικά προβλήματα που προκύπτουν και να εξασφαλιστεί ότι οι δημοσιεύσεις θα είναι προσιτές και την τρέχουσα περίοδο και στο μέλλον. Η εξασφάλιση της κατάθεσης και οποιουδήποτε σχετικού λογισμικού, εγχειριδίων ή συνοδευτικού υλικού απαραίτητου για την υποστήριξη των κατατεθειμένων ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων είναι πολύ σημαντική και πρέπει να αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερης μέριμνας.

γ. Διατήρηση συλλογής

Νομική κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων σημαίνει «μόνιμη μεταφορά στη βιβλιοθήκη για διατήρηση, και όχι μόνο προσωρινή πρόσβαση μέσω της βιβλιοθήκης. Το να επιτρέπεις απλώς την πρόσβαση δεν είναι ισοδύναμο με την

⁹ <http://www.nla.gov.au/padi/topics/67.html>

καθιέρωση ενός μόνιμου αποθετηρίου, και αυτό δεν επαρκεί για την εκπλήρωση των στόχων της νομικής κατάθεσης» [2]

Τεχνικά, νομικά, οικονομικά και οργανωτικά ζητήματα μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές διατήρησης, και οι τεχνικές διατήρησης μπορεί να επιφέρουν αλλαγές και αλλοιώσεις στη μορφή και το περιεχόμενο. Η διατήρηση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων απαιτεί ιδιαίτερες προσεκτικές επιλογές γιατί αυτές μπορεί να αποβούν μοιραίες για το υλικό. Η μεγαλύτερη απειλή για την μακροχρόνια διατήρηση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων είναι αυτή του τεχνολογικού πεπαλαιωμένου, υλισμικού (hardware) και λογισμικού, που χρησιμοποιείται για να δημιουργηθούν και να χρησιμοποιηθούν οι ψηφιακές πληροφορίες. Οι τεχνολογικές αλλαγές συμπεριλαμβανομένων και των αλλαγών στα σχήματα κωδικοποίησης, στο λογισμικό, στα λειτουργικά συστήματα και το υλικό μπορεί να κάνουν το ψηφιακό υλικό δυσανάγνωστο. Είναι απαραίτητο για τις βιβλιοθήκες κατάθεσης να διαθέτουν την υποδομή και τη γνώση ώστε να υιοθετούν εγκαίρως στις απαραίτητες τεχνικές διατήρησης. Σύμφωνα με τις συστάσεις της ομάδας εργασίας της Διάσκεψης των διευθυντών των εθνικών βιβλιοθηκών (CDNL). «Οι διατάξεις της νομοθεσίας κατάθεσης, πρέπει να είναι διατυπωμένες κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι βιβλιοθήκες να έχουν την άδεια για λόγους διατήρησης να αντιγράφουν, να μετατρέπουν τη μορφή, να αναζωογονούν ή να «μεταναστεύουν» σε άλλα σχήματα τις κατατεθειμένες δημοσιεύσεις. Εάν αυτή η άδεια δεν χορηγείται, δεν θα είναι δυνατό να διατηρηθούν τα υλικά για το μέλλον». Είναι προς το συμφέρον κάθε έθνους και της ανθρωπότητας ολόκληρης να επιτραπούν και να θεσμοθετηθούν τέτοιες πρακτικές διατήρησης, με την επιφύλαξη βεβαίως του σεβασμού των πνευματικών δικαιωμάτων.

Ως πιο ενδεδειγμένη λύση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων διατήρησης θεωρείται η εφαρμογή ενός πλαισίου πολιτικής διατήρησης των ψηφιακών συλλογών, το οποίο θα υιοθετείται από όλους τους συμμετέχοντες και θα τηρείται σε όλα τα στάδια του κύκλου ζωής ενός πληροφοριακού πόρου¹⁰. Έτσι οι βιβλιοθήκες κατάθεσης δεν θα αντιμετωπίζουν όλο το βάρος της διατήρησης και οι συντονισμένες ενέργειες θα αποβαίνουν προς όφελος της μακροβιότητας του ψηφιακού υλικού.

2. Νομικά ζητήματα

Η νομοθεσία νομικής κατάθεσης σε πολλές χώρες προηγείται χρονικώς της τρέχουσας «κοινωνίας της πληροφορίας» και απαιτεί ένα νέο νομικό πλαίσιο προκειμένου να καλυφθούν οι ψηφιακές δημοσιεύσεις. Τα προβλήματα που συνδέονται με τη συλλογή και τον έλεγχο του ηλεκτρονικού υλικού, μαζί με την έλλειψη ενός περιεκτικού νομικού προτύπου, έχουν κάνει τη σύνταξη της κατάλληλης νομοθεσίας προβληματική και αργή. Μεταξύ των ζητημάτων που πρέπει να εξεταστούν περιλαμβάνονται τα πνευματικά δικαιώματα, οι απαιτήσεις διατήρησης, η δημόσια πρόσβαση, το πεδίο κάλυψης, η μέθοδος συλλογής, η προστασία των δικαιωμάτων των εκδοτών, τα διοικητικών πρόστιμα.

Η ανάγκη καταγραφής, διατήρησης και διάθεσης της γνώσης παραμένει, ακόμα κι αν τα μέσα ή οι φορείς πληροφοριών αλλάζουν. Η νομοθετική κατοχύρωση της κατάθεσης των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων, και η επανεξέταση του ήδη

¹⁰ N. Beargie, Developing a policy framework for digital preservation, 1998. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.ercimorg/publication/ws-proceedings/DELOS6/neil.pdf>).

υπάρχοντος νομοθετικού πλαισίου, θεωρείται κεφαλαιώδους σημασίας και μέσω αυτής πρέπει:

- να υποστηριχτεί η αξίωση ότι οι ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις αποτελούν σημαντικό συστατικό και αποδεικτικό στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός έθνους,
- να υποστηριχθεί και να ενισχυθεί ο ρόλος των βιβλιοθηκών κατάθεσης,
- να δημιουργηθεί ένα πιο αξιόπιστο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ βιβλιοθηκών και εκδοτών και να ενισχύεται η τήρηση κωδίκων δεοντολογίας,
- να υπερνικηθούν οι περιορισμοί που θέτει η νομοθεσία πνευματικής ιδιοκτησίας.

α. Νομοθεσία νομικής κατάθεσης

Για την υλοποίηση των παραπάνω στόχων η νομοθεσία κατάθεσης θα πρέπει να ορίζει με σαφήνεια ότι οι βιβλιοθήκες κατάθεσης θα συλλέγουν όλες τις δημοσιεύσεις, ανεξαρτήτως μέσου και να καλύπτει τις προϋποθέσεις και διαδικασίες που απαιτεί η συλλογή, διατήρηση και μακροχρόνια πρόσβαση τους. Είναι απαραίτητο να περιλαμβάνει διατάξεις στις οποίες θα ορίζονται οι κατηγορίες του υλικού που θα συλλέγεται. Λόγω των ταχύτατων αλλαγών της τεχνολογίας πληροφοριών, είναι ουσιαστικό να εξασφαλιστεί διατύπωση, ανεξάρτητη από τη φύση του μέσου, έτσι ώστε κάθε φορά που προκύπτει ένας νέος μηχανισμός ή μια τεχνική, να μην είναι απαραίτητες τροποποιήσεις. [1]

Υπάρχουν δύο κύριες κατηγορίες ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων που πρέπει να περιλαμβάνει η νομοθεσία κατάθεσης. Η μία αφορά τις «off-line» δημοσιεύσεις που φέρουν τα δεδομένα σε φυσικό φορέα (δισκέτες, CD-ROMs). Παρόλο που οι δημοσιεύσεις αυτού του είδους αποτελούν μεμονωμένα φυσικά αντικείμενα, και οι διατάξεις θα μπορούσε να είναι παρόμοιες με αυτές των έντυπων, είναι απαραίτητο να περιλαμβάνει δύο επιπλέον στοιχεία: α) να ορίζει ως υποχρεωτική και την κατάθεση οποιαδήποτε συνοδευτικών εγχειριδίων και λογισμικού που απαιτούνται, για να είναι δυνατή η χρήση και β) να ορίζει με σαφήνεια την κατάθεση οποιαδήποτε νέας έκδοσης του. Η δεύτερη κατηγορία αφορά τις «on-line» δημοσιεύσεις, οι οποίες δεν έχουν υλικά χαρακτηριστικά (δεν υπάρχει φυσικό αντικείμενο να κατατεθεί) και επιπλέον υφίστανται μόνο ως ένα και μοναδικό αντίγραφο. Ενώ στο έντυπο και off-line υλικό, ένας από τους όρους της νομικής κατάθεσης είναι η ύπαρξη πολλαπλών αντιγράφων, διαθέσιμων για δημόσια διανομή, στο on-line υλικό υπάρχει ένα κύριο ενιαίο αντίγραφο, που αποθηκεύεται και που ελέγχεται από τους εκδότες / παραγωγούς. Όσον αφορά τις δυναμικές ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις οι οποίες θεωρούνται το δυσκολότερο υλικό από την άποψη νομικής κατάθεσης, η νομοθεσία θα μπορούσε να απαιτήσει από τον εκδότη, να στέλνει «στιγμιότυπα» των δυναμικών δημοσιεύσεων του, σε τακτική βάση στη βιβλιοθήκη κατάθεσης και όταν αυτές παύουν να είναι διαθέσιμες on-line, να κατατίθεται και η τελική έκδοσή τους.

Μία άλλη παράμετρος που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η συμμετοχή των δημιουργών / εκδοτών στη διαδικασία συγκρότησης συλλογής νομικής κατάθεσης. Η νομοθεσία θα πρέπει να τους υποχρεώνει να τηρούν τα ενδεδειγμένα πρότυπα και να καταθέτουν τις ηλεκτρονικές τους δημοσιεύσεις. Τέλος για να είναι αποτελεσματική μία τέτοια νομοθεσία θα πρέπει να προβλέπει διοικητικά πρόστιμα, η χρήση των οποίων ενδείκνυται να αποτελεί ύστατη λύση..

β. Πνευματική ιδιοκτησία και νομική κατάθεση

Στις χώρες όπου η νομοθεσία κατάθεσης δεν καλύπτει τις ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις, η οικοδόμηση της εθνικής συλλογής ρυθμίζεται από τη νομοθεσία

πνευματικής ιδιοκτησίας. Από τη νομική κατάθεση των δυναμικών ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων, όπως οι on-line βάσεις δεδομένων και οι δημοσιεύσεις που είναι διαθέσιμες μόνο μέσω του διαδικτύου, προκύπτουν σοβαρά προβλήματα πνευματικών δικαιωμάτων που σχετίζονται με ζητήματα διατήρησης και πρόσβασης της πνευματικής κληρονομιάς. Η ρύθμιση των πνευματικών δικαιωμάτων, χωριστά για κάθε ιστοσελίδα και για κάθε δημιουργό, θα απαιτούσε μια ακριβή πολιτική επιλογή για τις βιβλιοθήκες κατάθεσης, καθώς επίσης πολύ χρόνο, και πολλούς ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους.

Η νομική κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων, απαιτεί την αναπαραγωγή των έργων (εξαιρέσεις υπάρχουν στις off-line δημοσιεύσεις, όπου οι διαδικασίες κατάθεσης είναι παρόμοιες με εκείνες του έντυπου υλικού και στις περιπτώσεις όπου οι παραγωγοί των ηλεκτρονικών εγγράφων «καταθέτουν» τα έγγραφά τους οι ίδιοι, μέσω του δικτύου). Επίσης τα ιδρύματα κατάθεσης έχουν την ανάγκη να δημιουργούν αντίγραφα για λόγους διατήρησης ή/και για μελλοντική χρήση. Μία τέτοια δραστηριότητα έρχεται σε αντίθεση με την ισχύουσα νομοθεσία πνευματικής ιδιοκτησίας, σύμφωνα με την οποία ο δημιουργός έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την αναπαραγωγή και τη διάδοση ενός έργου, τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να γίνουν μόνο με τη χορήγηση άδειας από το δημιουργό ή από τον κάτοχο πνευματικών δικαιωμάτων. Η νομοθεσία πνευματικής ιδιοκτησίας πολλών χωρών δίνει το δικαίωμα στις βιβλιοθήκες να αναπαραγάγουν έργα που έχουν χαθεί ή αδυνατούν να χρησιμοποιηθούν λόγω φθοράς και δεν είναι πλέον διαθέσιμα στο εμπόριο. Το δικαίωμα αναπαραγωγής για λόγους διατήρησης θα πρέπει να ορίζεται με σαφήνεια στη νομοθεσία κατάθεσης και να παρέχονται οι εγγυήσεις προστασίας των δικαιωμάτων των δημιουργών.

Ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει, αφορά την ιδιοκτησία των κατατιθέμενων έργων και το δικαίωμα του χώρου καταθέσεων να αναθεωρούν ορισμένες κατηγορίες υλικού. Η νομοθεσία θα πρέπει να ορίζει ότι ο χώρος κατάθεσης έχοντας την κυριότητα του υλικού φορέα, έχει και το δικαίωμα να αποσύρει ή να καταστρέψει το υλικό, ιδίως όταν αυτό δεν χαρακτηρίζεται από σπανιότητα. Επίσης όσον αφορά την αρμοδιότητα του χώρου κατάθεσης να παρέχει πρόσβαση στο υλικό, θα πρέπει να ορίζεται με σαφήνεια η δυνατότητα άσκησης δικαιώματος δημοσίου δανεισμού, ηλεκτρονικής διάθεσης των έργων και φωτοτυπικής αναπαραγωγής, με τρόπο που να διασφαλίζονται και τα δικαιώματα των δημιουργών αλλά και τα δικαιώματα πρόσβασης στην πληροφορία.

IV. Επισκόπηση ισχύοντος συστήματος κατάθεσης

Το ισχύον σύστημα συγκρότησης εθνικών συλλογών διαφέρει από χώρα σε χώρα. Παρά το γεγονός ότι στις περιπτώσεις των περιπτώσεων η διαδικασία συλλογής του έντυπου υλικού στηρίζεται από το θεσμό της νομικής κατάθεσης δεν ισχύει το ίδιο και για τις ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις. Ορισμένες εθνικές βιβλιοθήκες, μη μπορώντας να περιμένουν τις αλλαγές της νομοθεσίας, και παρά τα τεχνικά και οργανωτικά προβλήματα που προκύπτουν, έχουν θέσει σε εφαρμογή συστήματα απόκτησης, καταγραφής και διατήρησης του on-line ηλεκτρονικού υλικού.

Η ρύθμιση της νομικής κατάθεσης μπορεί να είναι αυτόνομη, να αποτελεί τμήμα του νόμου περί εθνικών βιβλιοθηκών ή άλλης σχετικής με τον πολιτισμό νομοθεσίας. Η εθνική βιβλιοθήκη της Αυστραλίας στο πλαίσιο του προγράμματος Preserving Access to Digital Information (PADI), έχει δημιουργήσει ένα δικτυακό τόπο όπου δημοσιεύονται πληροφορίες για το σύστημα νομικής κατάθεσης διαφόρων χωρών. Μάλιστα οι νομοθεσίες των χωρών Αυστρίας Γαλλίας, Γερμανίας

και Σουηδίας προτείνεται να χρησιμοποιούνται ως οδηγός ή πρότυπο για χώρες που επιθυμούν να τροποποιήσουν τη νομοθεσία τους.¹¹ Με βάση αυτή την πηγή και σε συνδυασμό και με άλλες πηγές επιχειρείται μία σκιαγράφηση του ισχύοντος νομοθετικού καθεστώτος.

Η Νότια Αφρική (1997), η Νορβηγία (1994), η Δανία (1997), τροποποίησαν τη νομοθεσία τους και ενσωμάτωσαν την κατάθεση των στατικών on line δημοσιεύσεων. Στον Καναδά ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων, είναι τώρα προσιτός μέσω της ιστοσελίδας της εθνικής βιβλιοθήκης του Καναδά η οποία χτίζει την ηλεκτρονική συλλογή της, στηριζόμενη και στην εθελοντική κατάθεση. Το 1994 ξεκίνησε ένα πιλοτικό πρόγραμμα, με σκοπό να εξετάσει θέματα σχετικά με την κατάθεση των on-line ηλεκτρονικών εκδόσεων και να οδηγήσει στην απόκτηση, καταχώρηση, συντήρηση και παροχή πρόσβασης σε καναδικά ηλεκτρονικά περιοδικά και άλλες δημοσιεύσεις διαθέσιμες μέσω του διαδικτύου.

Στην Αυστραλία, παρά τις πρόσφατες αλλαγές στην νομοθεσία πνευματικής ιδιοκτησίας (2000), δεν καλύφθηκε το χάσμα που υπάρχει λόγω της ομοσπονδιακής νομοθεσίας κατάθεσης, και σε συνεργασία με τους εκδότες εφαρμόζεται ένα εθελοντικό σύστημα κατάθεσης ηλεκτρονικών εκδόσεων. Η Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστραλίας, συνειδητοποίησε από πολύ νωρίς, ότι απαιτούνται ολοκληρωμένα συστήματα για τη συλλογή διαχείριση και διατήρηση του ψηφιακού υλικού. Ανάπτυξε ένα ολοκληρωμένο λογισμικό συγκομιδής και διαχείρισης, και οργάνωσε το πρόγραμμα Preserving and Accessing Networked Documentary Resources of Australia (PANDORA)¹². Το εν λόγω πρόγραμμα στόχευε στην ανάπτυξη πολιτικών και διαδικασιών για την επιλογή, συγκομιδή, αρχειοθέτηση και παροχή μακροπρόθεσμης πρόσβασης στις αυστραλιανές ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκε μία άριστη μεθοδολογία, επιλεκτικής συγκομιδής και επεξεργασίας των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων του Ιστού, η οποία περιλαμβάνει είτε ενιαία αρχεία, είτε μέρη ιστοσελίδων, είτε ολόκληρες ιστοσελίδες. Παρά το γεγονός, ότι έχουν αναπτύξει μία αξιολογική συλλογή χωρίς την υποστήριξη της νομικής κατάθεσης, θεωρούν ότι πρέπει να συμπεριληφθεί στη νομοθεσία και η κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων¹³.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το σύστημα κατάθεσης διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στην Αυστρία, Βουλγαρία, Κροατία, Γαλλία, Γερμανία, Ουγγαρία, Νορβηγία, Ρωσία, Σλοβακία, Σουηδία, Ελλάδα η κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων καλύπτεται από την ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Σε ορισμένες εξ' αυτών υπάρχουν διατάξεις που αφορούν μόνο την κατάθεση των off-line και η συλλογή των on-line ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων στηρίζεται κυρίως συνεργασίες και εθελοντικούς κώδικες πρακτικής.

Στη Γαλλία, η ρύθμιση έγινε με τον νόμο της 20^{ης} Ιουνίου, 1992 «(n° 92-546) relative au dépôt légal» ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 1994. Ορίζει ως υποχρεωτική την κατάθεση όλων των δημοσιεύσεων και η διατύπωση του είναι τέτοια ώστε να είναι δυνατές μελλοντικές αλλαγές. Επιβάλλει ως υποχρεωτική κατάθεση έντυπων,

¹¹PADI. National Library of Australia. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.nla.gov.au/padi/topics/67.html>)

¹² PANDORA National Library of Australia Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://pandora.nla.gov.au/>)

¹³ P. Gatenby, Legal deposit, electronic publications and digital archiving- the National Library of Australia's experience. 68th IFLA Council and General Conference August , 2002]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/071-124e.pdf>).

γραφικών, φωτογραφικών, ακουστικών, οπτικούαστικών και πολυμεσικών εγγράφων, ανεξαρτήτως τεχνικού μέσου παραγωγής από τη στιγμή που προσφέρονται στο κοινό με τη βοήθεια ενός αναγνώσιμου από τον υπολογιστή μέσου. Είναι χαρακτηριστικό ότι αντί του γενικού όρου ηλεκτρονικά έγγραφα, χρησιμοποιούνται οι όροι «λογισμικό υπολογιστών, βάσεις δεδομένων, έμπειρα συστήματα και άλλα έγγραφα που προέρχονται από τον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης». Δεν αναφέρεται συγκεκριμένος τύπος φυσικού φορέα, και προβλέπεται η κατάθεση όλων των εγγράφων που δημοσιεύονται / παράγονται στη Γαλλία. Αρμοδιότητα για την κατάθεση έχει ο εκάστοτε εκδότης / παραγωγός ο οποίος θα πρέπει να «προωθεί» τις εκδόσεις στη Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας (BnF). Επίσης οι εισαγωγείς με τιράζ άνω από 100 αντιγράφων ξένων τίτλων, υποχρεούνται να καταθέτουν τα σχετικά αντίτυπα.¹⁴ Η BnF σε συνεργασία με το Υπουργείο Πολιτισμού μελέτησαν τον τρόπο συλλογής του γαλλικού Παγκόσμιου Ιστού και πραγματοποίησαν μία πειραματική εργασία για τη διαμόρφωση πολιτικής και ανάπτυξης εργαλείων αρχειοθέτησης¹⁵

Στη Γερμανία, η νομοθεσία υποχρεώνει τους εκδότες να υποβάλουν τα νόμιμα αντίγραφα κατάθεσης των δημοσιεύσεών τους στη Deutsche Bibliothek (DDB), συμπεριλαμβάνοντας και το ψηφιακό υλικό σε φυσικό σχήμα. Η κατάθεση των on-line δημοσιεύσεων δεν αναφέρεται στη νομοθεσία, η οποία είναι σε διαδικασίες τροποποίησης. Το 1998 η DDB και πέντε εκδοτικοί οίκοι της Γερμανίας δημιούργησαν μία ομάδα εργασίας (Task Group on the Electronic Deposit Library) υλοποιώντας ένα δοκιμαστικό πρόγραμμα εθελοντικής κατάθεσης. Η ομάδα εργασίας εξέδωσε οδηγίες σχετικά με τη συλλογή, την επεξεργασία, καθώς επίσης και τον τρόπο ρύθμισης ζητημάτων πνευματικών δικαιωμάτων και πρόσβασης. Από το 2001, η DDB αναπτύσσει μια αυτόματη διαδικασία συλλογής του online υλικού στηριζόμενη στη συνεργασία με τους εκδότες.

Στη Σουηδία, ο νόμος κατάθεσης, μετά τις τελευταίες τροποποιήσεις του (1993 και 1995), περιλαμβάνει όλα τα ηλεκτρονικά έγγραφα, που είναι διαθέσιμα σε φυσικό σχήμα. Το 1996 η Kungliga Biblioteket της Σουηδίας, υλοποίησε το έργο Cultural Heritage Cubed (Kulturarw3)¹⁶, με σκοπό να εξετάσει μεθόδους συλλογής, διατήρησης και παροχής πρόσβασης των σουηδικών τεκμηρίων του διαδικτύου και τη μακρόχρονη διατήρησή τους, καλύπτοντας, όσο το δυνατόν μεγαλύτερο τμήμα του σουηδικού ιστού. Για τη συλλογή των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων χρησιμοποιήθηκε η προσέγγιση «web harvesting» έτσι ώστε αρχικά να συγκεντρωθεί όσο το δυνατόν περισσότερο υλικό και στη συνέχεια να γίνει ποιοτική επιλογή αυτού¹⁷. Ένα ειδικό διάταγμα της σουηδικής κυβέρνησης το 2002, εξουσιοδότησε τη βιβλιοθήκη, να συλλέξει τις σουηδικές ιστοσελίδες του διαδικτύου και να επιτρέψει την πρόσβαση στα αρχεία μέσω των εγκαταστάσεων της¹⁸.

¹⁴Legal deposit of electronic documents in France]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.unesco.org/webworld/memory/legaldep.htm#France>).

¹⁵ Masanes, Julien (2002). Archiving the web: experiments at the BnF [power point presentation]. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.dpconline.org/graphics/events/presentations/pdf/Masanes.pdf>

¹⁶ Kulturarw3. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.kb.se/kw3/ENG/Default.htm>).

¹⁷ Arvidson, A., Persson, K., Mannerheim, J. (2000). The Kulturarw3 Project – The Royal Swedish Web Archiw3e – An example of “complete” collection of web pages. Proceedings of the 66th IFLA Council and General Conference, Jerusale, 13-18 August. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.ifla.org/IV/ifla66/papers/154-157e.htm>

¹⁸ Preserving Access to Digital Information. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.nla.gov.au/padi/topics/67.html>).

Στην Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, ο νόμος κατάθεσης είναι σε διαδικασία αλλαγής και οι εισηγητικές εκθέσεις προτείνουν την επέκτασή του. Ειδικότερα στο Ηνωμένο Βασίλειο, το 1997, ύστερα από πιέσεις των βιβλιοθηκών νομικής κατάθεσης και άλλων ενδιαφερόμενων μερών, η βρετανική κυβέρνηση εξέδωσε ένα «consultation paper», προκειμένου να εξακριβωθούν οι απόψεις των αρμοδίων φορέων σχετικά με τη νομική κατάθεση και η δυνατότητα επέκτασής της. Αποτέλεσμα αυτού, ήταν η δημιουργία ενός κώδικα πρακτικής, εθελοντικής κατάθεσης των non-print δημοσιεύσεων (microform και off-line) το 2002. Στο εθελοντικό αυτό πλαίσιο δεν περιλαμβάνονται ρυθμίσεις για τις on-line δημοσιεύσεις¹⁹.

Στην Ολλανδία, η κατάθεση έντυπων και ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων στηρίζεται σε εθελοντικές συμφωνίες. Η Koninklijke Bibliotheek (KB), υλοποιώντας το πρόγραμμα Depot-van Nederlandse Electronische Publicaties (DNEP) ανέλαβε την πρωτοβουλία να συλλέξει τις ψηφιακές δημοσιεύσεις. Μετά το 1995, πειραματίστηκε στη συλλογή των on-line δημοσιεύσεων (αρχικά σε μικρή κλίμακα) και πέτυχε μια προσωρινή συμφωνία με τους εκδότες διευρύνοντας την κατάθεση στις off-line ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις (CD-ROMs, μαγνητικοί και οπτικοί δίσκοι). Στη συνέχεια ανέπτυξε το σύστημα αρχειοθέτησης ψηφιακών πληροφοριών DIAS (Digital Information Archiving System) και το 2002 υπέγραψε συμφωνίες με σημαντικούς επιστημονικούς εκδότες για την αρχειοθέτηση και μόνιμη κράτηση του ψηφιακού τους υλικού, πραγματοποιώντας το ηλεκτρονικό αποθετήριο (e-Depot).²⁰

Σύμφωνα με τον Henrik Dupont²¹ στη Δανία, η νομοθεσία κατάθεσης του 1997 σήμαινε κάτι σαν επανάσταση για την ιστορία της κατάθεσης στη χώρα. Μεταξύ των άλλων η δανέζικη νομοθεσία περιλαμβάνει διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες ο εκδότης υποχρεούται να ανακοινώνει στη βιβλιοθήκη κατάθεσης τις νέες εκδόσεις και να παρέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για τη σωστή καταχώρηση των έργων στην εθνική βιβλιογραφία. Σε συγκεκριμένο δικτυακό τόπο, οι παραγωγοί / εκδότες μπορούν να ενημερωθούν για το νόμο και τις προθέσεις του, να ανακοινώνουν τις νέες δημοσιεύσεις τους και επιπλέον να δίνουν την ακριβή διεύθυνση απ' όπου θα συλλέγεται το υλικό. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η Royal Library της Δανίας δεν έχει δικαίωμα να προβεί σε οποιαδήποτε συλλογή, χωρίς προηγούμενη γνωστοποίηση και συγκατάθεση του εκδότη / παραγωγού. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη συλλογή χαμηλότερου ποσοστού υλικού σε σχέση με άλλες χώρες, όπου η γνωστοποίηση δεν αποτελεί προϋπόθεση συλλογής.

Σε σχέση με άλλες χώρες των οποίων το επίπεδο οργάνωσης βιβλιοθηκών είναι πολύ ανεπτυγμένο, η Ελλάδα ως προς τη νομοθεσία νομικής κατάθεσης υπερτερεί. Η νομική κατάθεση είναι ανεξάρτητη από τη νομοθεσία πνευματικής ιδιοκτησίας και έχει αποδεσμευτεί από την κατάθεση για λόγους κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων. Για πρώτη φορά στο άρθρο 1, παρ. 6α του Ν. 2557/24.12.97²² («Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης»), ορίζεται ότι η υποχρέωση κατάθεσης αφορά και τις ηλεκτρονικές εκδόσεις. Το εν λόγω άρθρο καθώς και το άρθρο 2 του Ν. ΓΧΛΖ#/1910, καταργήθηκαν με τον Ν. 3149/2003

¹⁹ Byford, J., Publishers and legal deposit libraries co-operation in the United Kingdom since 1610: effective or no, 2002. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.ifla.org/IV/ifla68/papers/126-140e.pdf>).

²⁰ Oltmans, E., Legal deposit of digital materials. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000031/article.pdf>).

²¹ Dupont, H., Legal Deposit in Denmark – The new law and electronic products, LiBER Quarterly: The journal of European research libraries, Vol.9 (1999) No.2. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.kb.nl/infolev/liber/articles/dupont11.htm>).

²² ΦΕΚ Α# 271 /1997.

«Εθνική βιβλιοθήκη, Δημόσιες βιβλιοθήκες και άλλες διατάξεις»,²³ σύμφωνα με τον οποίο η Ε.Β.Ε είναι αποδέκτης της «υποχρεωτικής, σύμφωνα με το νόμο, κατάθεσης υλικού». Σύμφωνα με το αρθ. 1 παρ. 4 του νόμου αυτού, το υλικό που κατατίθεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη αφορά «κάθε αντικείμενο που δημιουργείται για να αποθηκεύσει ή να μεταφέρει, με οποιοδήποτε μέσο, πληροφορίες σε χειρόγραφο, έντυπη, γραφική, ψηφιακή, οπτική, ακουστική ή οποιαδήποτε άλλη δυνατή μορφή».²⁴ Η υποχρέωση κατάθεσης αφορά όχι μόνο το υλικό που παράγεται στην Ελλάδα αλλά και υλικό που παράγεται στο εξωτερικό, και συνδέεται ή έχει συνάφεια με τους ανθρώπους, τη χώρα, τις παραδόσεις και τον πολιτισμό της Ελλάδας σε οποιαδήποτε γλώσσα και μορφή και αν βρίσκεται²⁵.

Στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας (Ε.Β.Ε), η διαδικασία της κατάθεσης των έντυπων δημοσιεύσεων, συνεχίζεται παρά το γεγονός ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη υποστήριξη από την πλευρά των δημιουργών ή των εκδοτών. Τα τελευταία χρόνια συλλέγεται και μέρος του ψηφιακού υλικού (off-line δημοσιεύσεις σε μορφή CD-ROM). Αναφορικά με τη συλλογή των online ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων και παρά τη θετική θέση της διοίκησης της Ε.Β.Ε, ακόμα δεν έχουν προχωρήσει οι διαδικασίες συλλογής κι αυτό γιατί πρωτίστως απαιτείται η επίλυση τεχνικών και οργανωτικών ζητημάτων.

V. Χτίζοντας υποδομή για την υποστήριξη της κατάθεσης

Η ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα διατήρησης της εθνικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αναδεικνύει την ιδιαιτερότητα των στόχων της νομικής κατάθεσης και οδηγεί στη συνειδητοποίηση ότι μοναδικός τρόπος να επιτευχθούν αποτελεί η συνεργασία και η ανταλλαγή εμπειριών για την επίλυση τεχνικών και νομικών ζητημάτων. Υπάρχει μία διεθνής συζήτηση μεταξύ των βιβλιοθηκών κατάθεσης και των εκδοτών έτσι ώστε, όπου η νομική κατάθεση δεν είναι θεσμοθετημένη, να υπάρξουν εθελοντικές συμφωνίες και να υιοθετηθούν κώδικες πρακτικής μεταξύ των συντελεστών του συστήματος κατάθεσης. Αναπτύσσονται μοντέλα και πρότυπα που δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη διατήρηση των ψηφιακών αντικειμένων και στην ανάπτυξη ενός αποδεκτού πλαισίου, προσαρμόσιμου σε διαφορετικές καταστάσεις. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται το μοντέλο αναφοράς OAI5.

²³ ΦΕΚ Α# 141 /2003.

²⁴ Ν. 3149/2003. Άρθρο 1 Νομική Μορφή - Έδρα – Σκοπός. Παρ. 3. «γ) Λειτουργεί ως εθνικό βιβλιογραφικό και πληροφοριακό κέντρο της χώρας και είναι αποδέκτης της υποχρεωτικής, σύμφωνα με το νόμο, κατάθεσης Υλικού. Παρ. 4. Για την εφαρμογή του νόμου αυτού νοούνται ως: α) Υλικό: κάθε αντικείμενο που δημιουργείται για να αποθηκεύσει ή να μεταφέρει, με οποιοδήποτε μέσο, πληροφορίες σε χειρόγραφο, έντυπη, γραφική, ψηφιακή, οπτική, ακουστική ή οποιαδήποτε άλλη δυνατή μορφή. β) Συλλογή: το σύνολο του υλικού που εισέρχεται στη Βιβλιοθήκη και καταγράφεται στους καταλόγους της. γ) Συλλογές: τμήματα του υλικού, τα οποία έχουν ενότητα.»

²⁵ Ν.3149/2003. Κεφάλαιο Γ#. Γενικές διατάξεις. Άρθρο. 12: Ειδικά θέματα Ε.Β.Ε. και Δημοσίων Βιβλιοθηκών Παρ. 7. «α) Οι εκδότες ή οι συγγραφείς, όταν δεν υπάρχει εκδότης, υποχρεούνται να καταθέτουν δύο αντίτυπα κάθε είδους εντύπων που εκδίδουν στην Ε.Β.Ε. και δύο στη Βιβλιοθήκη της Βουλής. β) Η υποχρέωση κατάθεσης αφορά επίσης τις οπτικοακουστικές και τις ηλεκτρονικές εκδόσεις σε φυσική μορφή, καθώς και τις ηλεκτρονικές εκδόσεις σε μορφή προσβάσιμη μέσω του διαδικτύου, σε ένα αντίτυπο. Με απόφαση του Προέδρου της Βουλής ή του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων καθορίζονται τα σχετικά με την κατάθεση και τη χρήση των οπτικοακουστικών και των ηλεκτρονικών εκδόσεων στη Βιβλιοθήκη της Βουλής ή την Ε.Β.Ε. αντίστοιχα. γ) Σε περίπτωση διαδοχικών εκδόσεων ή ανατυπώσεων του ίδιου εντύπου, η υποχρέωση προς κατάθεση αναφέρεται σε κάθε έκδοση ή ανατύπωση, εφόσον αυτή είναι εμπλουτισμένη ή αναθεωρημένη. Αν υπάρχει κοινή και πολυτελής έκδοση, η υποχρέωση για κατάθεση στην Ε.Β.Ε. και στη Βιβλιοθήκη της Βουλής αφορά ένα αντίτυπο της κοινής και ένα της πολυτελούς έκδοσης. δ) Οι διατάξεις των προηγούμενων περιπτώσεων εφαρμόζονται αναλόγως και για την κατάθεση σε Δημόσια Βιβλιοθήκη παντός εν γένει υλικού που παράγεται στην έδρα κάθε Δημόσιας Βιβλιοθήκης ή στην έδρα ή την περιοχή κάθε Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης. ε) Με απόφαση του Προέδρου της Βουλής ή του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, μπορούν να ορίζονται οι αναγκαίες λεπτομέρειες που αφορούν την κατάθεση αντιτύπων στη Βιβλιοθήκη της Βουλής ή στην Ε.Β.Ε. και τις Δημόσιες Βιβλιοθήκες αντίστοιχα.»

1. Open Archival Information System reference model (OAIS)

Το μοντέλο αναφοράς Open Archival Information System Reference Model, δημιουργήθηκε από την Consultative Committee on Space Data Systems και ήταν απαίτηση του διεθνούς οργανισμού τυποποίησης (ISO). Αποτελεί ένα γενικό πλαίσιο πολιτικής, δημιουργεί τις έννοιες και την ορολογία που σχετίζονται με την ψηφιακή αρχειοθέτηση, προσδιορίζει τα συστατικά «κλειδιά», και προτείνει ένα πληροφοριακό μοντέλο για τα ψηφιακά αντικείμενα και τα μεταδεδομένα τους²⁶. Περιλαμβάνει όλες τις λειτουργίες που αποσκοπούν στη μακροπρόθεσμη αποθήκευση και πρόσβαση στις ψηφιακές πληροφορίες (απόκτηση, επεξεργασία, αρχειακή αποθήκευση, πρόσβαση, διαχείριση στοιχείων και διοίκηση του αρχείου). Η ανάπτυξή του έχει επηρεάσει πολλά έργα που αποσκοπούν στην ανάπτυξη ψηφιακών συλλογών. Το CEDARS, το NEDLIB, η Βρετανική βιβλιοθήκη η Koninklijke Bibliotheek., το έχουν χρησιμοποιήσει ως βάση για τη διαχείριση και διατήρηση των ψηφιακών συλλογών τους.

2. Networked European Deposit Library (NEDLIB)

Η νομική κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων υποστηρίχτηκε και από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το 1998, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή χρηματοδότησε το πιλοτικό πρόγραμμα NEDLIB. Την ευθύνη του προγράμματος είχε η Koninklijke Bibliotheek και συνεργάστηκαν για την υλοποίηση του οκτώ ευρωπαϊκές εθνικές βιβλιοθήκες, ένα εθνικό αρχείο, τρεις εκδότες και δύο εταιρίες τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών. Το πρόγραμμα στόχευε στην ανάπτυξη ενός πλαισίου αρχιτεκτονικής και βασικών εργαλείων για την υποστήριξη της κατάθεσης των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων, υποδομή πάνω στην οποία θα μπορούσε να χτιστεί μια λειτουργική παρακαταθήκη του πολιτιστικού πλούτου των βιβλιοθηκών της Ευρώπης, μια «δικτυωμένη ευρωπαϊκή βιβλιοθήκη κατάθεσης». Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας είναι η εξασφάλιση ενός συνόλου εργαλείων για τα συστήματα ψηφιακής κατάθεσης. Η εργαλειοθήκη του NEDLIB περιλαμβάνει:

- ένα μοντέλο συστήματος κατάθεσης που υποστηρίζει τη σύλληψη, την αποθήκευση, την πρόσβαση και τη μακροπρόθεσμη διατήρηση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων,
- οδηγίες για καλύτερες πρακτικές, τεχνικά πρότυπα και λύσεις, μεθόδους και διαδικασίες για πρακτική εφαρμογή,
- μιας μικρής κλίμακας ανάπτυξη και δοκιμή εργαλείων λογισμικού που χρησιμοποιούνται για να χτίσουν συστήματα κατάθεσης,
- και τέλος μία μικρής κλίμακας υλοποίηση του συστήματος η οποία επιβεβαιώνει και την ορθότητα του²⁷.

3. *The European Library (TEL): CENL / FEP code of practice*

²⁶ B. Lavoie, Meeting the challenges of digital preservation. The OAIS Reference model Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.oclc.org/research/publications/archive/2000/lavoie>).

²⁷ Networked European Deposit Library. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.kb.nl/coop/nedlib/homeflash.html>).

Όπως προαναφέρεται η κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων στηρίζεται, κυρίως, στην εθελοντική κατάθεση και στην συνεργασία βιβλιοθηκών και εκδοτών. Ένα ορθό μοντέλο εθελοντικής συνεργασίας στηρίζεται στην υιοθέτηση κοινά αποδεκτών κωδίκων πρακτικής, οι οποίοι αποσκοπούν στη διευκόλυνση των διαδικασιών κατάθεσης και στην εξεύρεση αποτελεσματικών μοντέλων συνεργασίας.

Στη βάση αυτή και υπό την αιγίδα του Conference of European National Librarians (CENL) και της FEP (Federation of European Publishers) έγινε μια πρωτοποριακή συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών εθνικών βιβλιοθηκών «The European Library» (TEL).²⁸ Η συνεργασία αυτή προσφέρει την ευκαιρία να ενωθούν οι πόροι των εθνικών βιβλιοθηκών της Ευρώπης, προς όφελος και των ίδιων των βιβλιοθηκών αλλά και του συνόλου των πολιτών της Ευρώπης, των επιχειρήσεων και των ιδρυμάτων. Στο πλαίσιο του προγράμματος CoBRA+, συστάθηκε μία επιτροπή από το CENL και τη FEP, με σκοπό την εξεύρεση αποδεκτής συνεργασίας, για την κατάθεση των ψηφιακών δημοσιεύσεων. Αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων αυτών ήταν η Διεθνής δήλωση για την κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων (International declaration on the deposit of electronic publications).²⁹ Η δήλωση αφορά τη σύσταση ενός κώδικα πρακτικής, εθελοντικής κατάθεσης, με τον οποίο αναμένεται να ενθαρρυνθεί η κατάθεση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων και να γεφυρωθεί το χάσμα που δημιουργεί η έλλειψη νομοθετικού πλαισίου. Η υποβόσκουσα λογική αυτής της δράσης, αφορά τη λειτουργία μιας πειραματικής φάσης, η οποία ενδεχομένως θα διαμορφώσει ένα διαφορετικό κλίμα και θα οδηγήσει μελλοντικά στη σύνταξη αποτελεσματικής και εφαρμόσιμης νομοθεσίας. Περιλαμβάνει διευκρινιστικές οδηγίες σχετικά με τον τόπο και το μέσο δημοσίευσης, το περιεχόμενο των δημοσιεύσεων, τις εξαιρέσεις, τη μορφή και το μέσο κατάθεσης, το σημείο κατάθεσης, τον αριθμό των αντιγράφων, την πρόσβαση και την αναπαραγωγή. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι οδηγίες αυτές αξιοποιήθηκαν σε συμφωνίες που έγιναν στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γερμανία και την Ολλανδία.

Στη συνέχεια έγινε, μία δράση-έρευνα με σκοπό την ενημέρωση των εκδοτών για την καταγραφή των πρακτικών κατάθεσης που ακολουθούν οι ευρωπαίοι εκδότες. Το 2002, οι ευρωπαίοι εκδότες ψηφιακών δημοσιεύσεων κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο τα αποτελέσματα του οποίου ανακοινώθηκαν το 2003.³⁰ Το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου αφορούσε κυρίως τις τρέχουσες πρακτικές έκδοσης και κατάθεσης, τις τρέχουσες πρακτικές πρόσβασης και τις οικονομικές απαιτήσεις των εκδοτών, τη δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης των μεταδεδομένων από τις βιβλιοθήκες κατάθεσης, και την τρέχουσα πρακτική κοστολόγησης.

Παρά τις συνέπειες που έχει, ως προς την αξία των αποτελεσμάτων, η χαμηλή ανταπόκριση σ' αυτή την έρευνα, (40 μόνο εκδότες συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο) θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ενδεικτική του χάους, της αδιαφορίας και της έλλειψης νομοθετικού πλαισίου. Από τα αποτελέσματα του

²⁸ The European Library. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.europeanlibrary.org>).

²⁹ Conference of European National Librarians/Federation of European Publishers (CENL/FEP) Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (<http://www.ddb.de/news/epubstat.htm>).

³⁰ L. Oskamp, Report on current practices among publishers regarding the deposit of digital publication/ by, (KB), 2003. The European Library IST-2000-25347 Διαθέσιμο στη διεύθυνση: (http://www.europeanlibrary.org/pdf/tel_d1.2v1.0.PDF).

ερωτηματολογίου προκύπτει ότι οι εκδότες:α) είναι ανοικτοί στη συνεργασία με τις βιβλιοθήκες κατάθεσης και το TEL. β)Χειρίζονται την κατάθεση των ψηφιακών δημοσιεύσεων με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Καταθέτουν κυρίως off-line δημοσιεύσεις (μαγνητικούς δίσκους, CD-ROMs και DVDs) ενώ το ποσοστό κατάθεσης των on-line δημοσιεύσεων είναι πολύ χαμηλότερο (κατατίθεται λιγότερο από το 1/4 των δημοσιεύσεων). γ)Το μεγαλύτερο ποσοστό δέχεται την ταυτόχρονη πρόσβαση σε περισσότερους από έναν χρήστες. Η πιο αποδεκτή κατηγορία χρηστών είναι οι εγγραμμένοι χρήστες και προτιμητέα η πρόσβαση από τις εγκαταστάσεις των βιβλιοθηκών. δ)Υπάρχει αξίωση αμοιβής, ανάλογα με τη δημοσίευση, ιδίως όταν πρόκειται για μεταφόρτωση του υλικού. Ελάχιστο είναι το ποσοστό που λαμβάνει αμοιβή για την κατάθεση ή και την πρόσβαση στις κατατεθειμένες δημοσιεύσεις, όμως θεωρούν ότι το θέμα της οικονομικής αποζημίωσης πρέπει να ρυθμιστεί. ε) Δεν έχουν κανένα πρόβλημα με την επαναχρησιμοποίηση των μεταδεδομένων τους και είτε το ενθαρρύνουν, είτε το επιτρέπουν με οικονομικό αντάλλαγμα. στ) Πιστεύουν ότι η ενσωμάτωση των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων στις εθνικές βιβλιογραφίες θα αύξανε την οικειότητα των προϊόντων τους, αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα οδηγούσε στην αύξηση της πώλησης τους. Τέλος, το μεγαλύτερο ποσοστό των εκδοτών αγνοεί τη δήλωση CENL/FEP, για υιοθέτηση ενός εθελοντικού κώδικα πρακτικής, αλλά όσοι γνωρίζουν τη δήλωση, την υποστηρίζουν.

VI. Συμπεράσματα

Η συλλογή και διατήρηση της εθνικής πολιτιστικής και διανοητικής κληρονομιάς ενός έθνους είναι θέμα δημοσίου ενδιαφέροντος και ευθύνη του κράτους. Η κατάθεση όλων των δημοσιεύσεων πρέπει να ρυθμίζεται από τη νομοθεσία και να λαμβάνει υπόψη το περιβάλλον και την εκδοτική παράδοση της κάθε χώρας. Το σύστημα κατάθεσης των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων πρέπει να ενισχυθεί. Η ρύθμιση από την πλευρά της πολιτείας, η ανάπτυξη και υιοθέτηση κοινών προτύπων, η ύπαρξη της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής, η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των ιδρυμάτων κατάθεσης και η συνεργασία μεταξύ των βιβλιοθηκών αποτελούν ενισχυτικές προσπάθειες προς την εξεύρεση λύσεων στα ζητήματα που προκύπτουν. Καθώς ο καιρός περνάει και σημαντικά on-line έγγραφα για την πολιτιστική κληρονομιά των εθνών χάνονται, επιβάλλεται η επέκταση της νομικής κατάθεσης και η καθιέρωση τεκμηριωμένων πολιτικών συλλογής και διατήρησης των ηλεκτρονικών δημοσιεύσεων.

Ευχαριστίες:

Ευχαριστώ ιδιαίτερω την καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ κα Δ. Καλλινίκου για τις πολύτιμες συμβουλές της καθώς και την ενθάρρυνσή της για τη δημοσίευση του παρόντος κειμένου καθώς επίσης τον καθηγητή του Ιονίου Πανεπιστημίου κο Σαράντο Καπιδάκη, για την ανάθεση και επίβλεψη της εργασίας.

Η διάταξη

I.	Εισαγωγή	0
II.	Σύντομο ιστορικό του θεσμού της κατάθεσης στην Ευρώπη	1
III.	Ηλεκτρονικές δημοσιεύσεις.....	2
	1.Τεχνικά – Οργανωτικά ζητήματα	3
	. α. Συγκρότηση συλλογής.....	3
	. β. Πρόσβαση συλλογής.....	5
	. γ. Διατήρηση συλλογής.....	5
	2. Νομικά ζητήματα.....	6
	. α. Νομοθεσία νομικής κατάθεσης.....	7
	. β Πνευματική ιδιοκτησία και νομική κατάθεση	7
IV.	Επισκόπηση ισχύοντος συστήματος κατάθεσης.....	8
V.	Χτίζοντας υποδομή για την υποστήριξη της κατάθεσης	12
	1. Open Archival Information System reference model (OAIS)	13
	2. Networked European Deposit Library (NEDLIB).....	13
	3. The European Library (TEL): CENL / FEP code of practice.....	13
VI.	Συμπεράσματα	15